

ÜNİTE 3

Eski Yunan ve Helen Kültürü

Amaçlar

- İkinci ünite de sosyal ve siyasal gelişmelerini incelediğimiz Eski Yunan ve Helen Uygarlıklarının sanat, edebiyat ve felsefe ye olan katkılarını kısa ama ana hatlarıyla öğrenilmesini sağlamak.

İçindekiler

- Altınçağ Öncesi Düşünce Akımları
- Altınçağda Sanat, Edebiyat ve Felsefe
- Helen Döneminde Bilim, Sanat ve Felsefe
- Özet
- Değerlendirme Soruları
- Yararlanılacak Kaynaklar

Öneriler

Bu üniteyi daha iyi öğrenebilmek için,

- Üniteden edindiğiniz bilgileri Felsefe Tarihi ve Bilim Tarihi derslerinizden öğrendiklerinizle karşılaştırıp tamamlayınız.
- Bu üniteyi, Rönesans ve Akıl Çağı ünitelerindeki bilgilerle karşılaştırıp benzerlikleri tartışınız.

1. ALTINÇAĞ ÖNCESİ FELSEFE : Felsefenin Doğuşu (İ.Ö. 625-450)

Eski Yunan'da Sokrates öncesi felsefeciler, Homer çağının mitolojik açıklamalarından farklı olarak ilk kez evren üzerine akıl yürütmeye dayanarak gerçeklere varmaya çalıştılar. Ancak bu felsefeciler Sokrates sonrası düşünce akımlarından farklı olarak kozmolojiye ve doğa felsefesine yönelmişler, temel konularını, evrenin gerçek doğası, ilk maddesi ve kompozisyonu, değişme olgusu gibi sorulardan seçmişlerdir.

Felsefenin doğum yeri olan Anadolu'nun batı kıyılarında (Ionia) ve Akdeniz kıyılarında yetişen Thales, Anaximenes, Herakleitos, Demokritos, Pythagoras, Parmenides ve Zeno gibi büyük düşünürler, Batı felsefesinin ilk temel taşlarını koymuşlardır.

2. ALTINÇAĞ'DA KÜLTÜR SANAT VE FELSEFE (İ.Ö. 5 nci ve 4. Yüzyıllar)

2.1. Heykelcilik ve Mimari

Atina'nın 5. Yüzyıldaki ekonomik refah ve gelişmesi sanata da yansdı. Atina'nın ve diğer şehirlerin güzelleştirilmesi büyük bir hızla sürdü. Mimari eserlerin en önemlisi Atina'da Akropolis tepesindeki **Parthenon** tapınağı ve öteki mimari eserlerdir. Parthenon tanrıça Athena'ya adanmış ve mimar İctinus tarafından yapılmıştır.

Yunan tapınakları tanrıların olduğu kadar vatansızlığın de sembolleridir. Yapısal özellikleri arasında simetrik ve mükemmel orantılı oluşları gelir. Genelde tapınak bir büyük oda (**cella**) ve bir küçük odadan oluşur. Önde ve arkada birer sundurma ile ön tarafta kabartmalı mitolojik tanrı figürlerinin süslediğı bir dizi sütun bulunur.

Antik Yunan heykelciliğı, insan bedeninin simetrik biçimsel ritminin mermere aktarılmasında mükemmelliğe ulaşmıştır.

2.2. Altınçağda Eğitim

Atinalılar eğitime büyük önem veriyorlardı. Çocuklar 6 - 14 yaşlar arasında özel okullarda şu konularda eğitiliyordu: Okuma, yazma, aritmetik, edebiyat, müzik, spor. Bu eğitimin amacı iyi, bir vatandaşta bulunması gereken özellikleri geliştirmektir. 18 yaşına gelen gençler bir yemin töreninden sonra vatandaş oluyorlardı. Vatandaş olan Atinalılar daha sonra 18-20 yaş arasın-

da askeri eğitimden geçiyorlardı.

Resmi olmayan eğitim büyük ölçüde sofist olarak adlandırılan gezginci filozoflar tarafından gerçekleştiriliyordu. Bu filozoflar halka siyasi ve ekonomik başarının koşulu olan iyi konuşma (retorik), ikna ve caydırma yöntemlerini para karşılığı öğretiyorlardı. Bunun dışında yüksek düzeyde eğitim, dünyanın ilk üniversitesi olan Plato tarafından kurulan **Academia** (İ.Ö. 388) ve ikinci üniversitesi olan ve Aristoteles tarafından kurulan **Liceum**'da (İ.Ö. 355) veriliyordu.

2.3. Altınçağ'da Edebiyat

Bu dönemde lirik şiir eski önemini yitirmekle birlikte, Horace tarafından Latinceye yapılan çevirileriyle tanıdığımız Pindaros (İ.Ö. 518-446) gibi birkaç önemli şair yetişmiştir. Bu dönemde asıl önemli edebi gelişmeler tiyatro (Trajedi ve Komedi) alanlarındadır.

2.3.1. Trajedi

Aristoteles'den öğrendiğimiz kadarıyla Trajedi türü edebiyatın kaynakları **Dionysos** için yapılan ayinlerde görülür. Bu ayinlerde yapılan danslar için ayrılan yere "orquestra", dans eden ve keçi (satyr) derisi elbiseler giyen oyuncuların şarkılarına da "tragoedia" (keçi şarkıları) deniyordu.

Daha sonraki gelişme süreci içinde trajediler, Dionysos dışında diğer efsaneleri de konu alarak hem biçim hem de içerik açısından şiiri, müziği ve sahne oyununu içinde birleştiren özgün bir edebiyat türü yarattılar.

2.3.1.1. Trajedinin Yapısı

Bir trajedi şu bölümlerden oluşur

- Prolog : Birinci sahnedir
- Parodos : Koronun orkestra adı verilen oyun alanına girerken söylediği şarkılar, giriş.
- Episodlar : İki koro arasındaki dramatik bölümler genelde üç tanedir.
- Stasima : Koronun iki episod arası söylediği şarkılar

- Eksodos : Son koro şarkısından sonraki bölüm.

2.3.1.2. Tipik Eski Yunan Tiyatro Yapısı

Yunan tiyatrosu, ülkemizin pek çok yöresinde görebileceğimiz gibi bir yamaç üzerine kurulmuş bir anfiteatrdır. Tipik bir tiyatrodaki şu özellikler vardır :

- Theatron : İzleyicinin oturduğu yuvarlak basamaklı kısım
- Orkestra : Koro'nun dans edip şarkı söylediği orta kısım.
- Skene : Oyuncuların giyinme - soyunma odaları
- Proskenium : Oyun Sahnesi
- Parodos : Koronun giriş, çıkış kapıları
- Makhene : "deus ex machine ": Tanrıları yukarıda tutmak ve sahneye indirmek için kullanılan bir alet. Oyunun düğüm noktasında çözüm, bir tanrının bu makina yardımıyla sahneye inmesiyle bulunuyordu.

2.3.1.3. Önemli Trajedi Yazarları ve Eserleri

■ **Aiskhylos (İ.Ö. 525 - 455)** : Aiskhylos trajedi türünün babası sayılır. 90'a yakın eser yazmıştır. Günümüze bunların ancak 7 tanesi kalmıştır. Bunlardan birkaçının adları **Persler, Yalvarıcılar, Prometheus ve Agamemnon**'dur. Aiskhylos trajedilerinin önemli özellikleri şunlardır : İnsan ruhunun güçlü duygularını ifade etmekteki ustalık; dinsel ve ahlak sorunlarına eğilmek; yaşamın temelde trajik yönünü vurgulamak; insanın bilgeliğinin bu trajik yandan başka deyişle acı çekmekten geldiğini belirtmek.

■ **Sophokles (İ.Ö. 497 - 405)** : Atinalı Sophokles, Yunan drama yazarlarının en büyüğüdür. 125 civarında oyun yazdığı bilinmekle birlikte, bunlardan ancak 7 tanesi günümüze kadar gelebilmiştir. Önemli bazı oyunları şunlardır: **Aias, Antigone, Elektra, Oidipous Rex, Oidipous Kolonos**'ta.

Sophokles trajedisinin temel özelliklerini şöyle sıralayabiliriz :

■ **Tiyatro Tekniği ve Üslub Özellikleri** : Önceki oyunlardan daha fazla diyalog kullanımı söz konusudur; Koro'nun önemi eskisine göre daha azdır; Dramatik tekniğin ustasıdır; amaç karakter çizmektir; bu karakterler çok karmaşık özelliklere sahip olup oyundaki karakterler kontrast

fırça darbeleriyle, cüretkar benzetmelerle, birbirleriyle zıt uçlara konarak sahnelenir; ideal insan karakterleri çizer (olması gerektiği gibi); uslupta zarafet, basitlik ve güç hakimdir.

■ **İçerik (Düşünsel) Özellikler** : Dindarlık; kahramanlık ve şeref övgüsü; insanın kaçınılmaz trajik yönü; acı çekmenin kaçınılmazlığı; kendini beğenmişlik ve gurur duygularından dolayı felaketin kaçınılmazlığı; acı çekmeden erdemin var olamayacağı.

■ **Euripides (İ.Ö. 480-406)** : Euripides, Salamis'te savaşın yapıldığı gün doğmuştur. 100'e yakın oyun yazmış, ancak bunlardan 17'si günümüze kadar gelmiştir. Bunlardan önemli birkaçı şunlardır : **Medeia, Hakabe, Andromakhe, Elektra, İphigenia, Orestes.**

■ **Euripides trajedisinin tiyatro tekniği ve üslub özellikleri**: Euripides karmaşık tema geliştiren, bir ölçüde oyuna heyecan katan oyunlarda tanrısal güç ve kader yerine psikolojik temalar işleyen, oyuna ilk kez aşk temaları sokan bir yazardır. Geliştirdiği karakterler karmaşık psikolojik varlıklardır. Euripides, Sophokles'in aksine insanı "olması gerektiği gibi" değil, "ne ise o şekilde" işlemeyi tercih eder. Özellikle de insanın çelişkilerini, zayıflıklarını vurgular. Bir başka özellik de, kadın karakterlerin, onun oyunlarında diğerlerinininkinden çok daha önemli yer tutmasıdır. Euripides'in üslubu akıcı, basit ve sıradan konuşma diline yakındır. Ancak bu dil aynı zamanda, retorik güzellik ve yoğunluk taşır.

■ **Euripides trajedisinin düşünsel özellikleri** : Konu açısından, günümüze kadar gelebilen Euripides oyunları savaş, kadın ve din temaları üzerinedir. Bu çerçevede, savaşa karşı bir nefret duygusu, kadınlara saygı duygusu ve mitolojik dinleri eleştiri ana temalardır. Euripides'in oyunlarında zamanın toplumsal, siyasal sorunlarına karşı büyük bir duyarlılık gözlenebilir. Bu çerçevede geleneksel, tutucu etik ve dinsel ölçütler eleştirilir. Son olarak oyunlarında kendinden önceki ustalar gibi Euripides'in de güçlü psikolojik gözlemci yanı belirgin bir biçimde açığa çıkar. İnsanın, duygusal-mantıksal, mutlak-görece değer vb. gibi çözüm bulamadığı iç çatışmaları ustaca sergilenir.

2.3.2. Komedi : Aristophanes

Komedi türü tiyatronun kökeni de trajedi gibi Dionysos ayinleridir. Bu şenliklerde "Komos" diye adlandırılan açık saçık alaylı şakalar yapan bir gup vardır. "Komedi" sözü "komos şarkıları" anlamına gelen "komos" ve "mimes" sözlerinden türetilmiştir.

Trajedi türü tiyatrodan daha az önemli olmakla birlikte, özellikle Atina'lı Aristophanes (İ.Ö. 446-385) sayesinde komedi türü literatürde belli bir yer kazanmıştır. Aristophanes'in yazdığı 40 kadar komediden günümüze 11 tanesi gelebilmiştir. Bunlardan en önemlileri şunlardır: **Atl-**

ılar, Bulutlar, Arılar, Barış, Kuşlar, Lysistrata.

2.3.2.1. Komedinin Yapısı

Prologos : Baş oyuncunun oyunun konusunu açıkladığı (Mutlu fikir) ilk bölüm; **Parados** : Koronun sahneye girişi; **Agon**: "Mutlu fikrin" savunucusu ve karşıt görüşü savunan oyuncu arasındaki söz düellosu, karşıt görüşü savunanın yenilgisi; **Parabasis** : Yazarın oyun arasına soktuğu kendi görüşlerini izleyicilere açıkladığı bölüm; **Episodes** : "Mutlu fikir" bu bölümde örneklenerek uygulamaya konur.

2.3.2.2. Aristophanes'de Teknik Üslub ve Düşünce Özellikleri

Yazar tarihin bilinen ilk edebi eleştirmenidir. Çağının toplumsal, siyasal olaylarını abartma ve karikatürize etme teknikleriyle hicveder. Alaycı ve komik bir dil kullanılır. Kişilikleri oldukça genel ve hiciv konusunun arka planında tutar. Düşünce içeriği açısından Aristophanes geleneksel ve hatta tutucudur. Yeni düşünceleri acımasız bir biçimde eleştirir. Siyasal açıdan da demokrasinin ve radikal görüşlerin karşısındadır.

2.4. Altın Çağda Tarihçiler

2.4.1. Thukydides (İ.Ö. 460-400)

Atina'lı zengin ve asil bir aileye mensup olan Thukydides, bir dönemde ilk on general arasına girmiş, başarısızlığı nedeniyle 20 yıl süreyle Atina dışına sürgün edilmiştir. Peloponez savaşlarının her safhasını gözlemiş ve bu savaşları tarafsız ve nesnel bir biçimde anlatmıştır. Bu anlamda ilk bilimsel tarihçi sıfatını da taşır.

2.4.2. Herodotus (İ.Ö. 485-425)

"Antik devirlerin Marko Polosu" ve "Tarihin babası" gibi sıfatlar taşıyan Herodotus, Halikarnas da doğmuş ve 17 yıl boyunca o devrin bilinen kıtalarını gezmiştir.

Herodotus Tarihi adıyla bilinen eserde görünürde Pers Savaşları anlatılır. Ancak, özünde eser Yunanlıların ve Perslerin savaş içinde buldukları dünyanın tarihsel ve kültürel bir incele-

mesi niteliğini taşır. Yazarın amacı geçmiş olayların kayıtlarını tutmak; Yunan kültürü ile "barbar" kültürler arasındaki farkları ve zıtlıkları belirtmektir.

2.4.3. Ksenophon (İ.Ö. 430 - 355)

Bu dönemin üçüncü büyük tarihçisi Ksenophon yalnız bir tarihçi olmayıp, felsefe eserleri de yazmıştır. Önemli eserlerinden **Anabasis**'de Kyros'un Pers İmparatorluk tahtını ele geçirmek için yaptığı seferin ve Helenlerin geri dönüş hikayesini anlatır. Ksenophon'un ikinci tarih eseri **Hellenika** (Yunan Tarihi) dir. Bu eser Thukydides'in bitiremediği eserini tamamlayıcı nitelik taşır.

2.5. Altın Çağda Bilim ve Tıp

Dönemin en önemli bilim adamı tıbbın babası sayılan Hippokrates'tir (İ.Ö. 460 - 370). Hippokrates hastalıkların doğa üstü güçlerden kaynaklanmadığını, doğal kaynakları olduğunu ileri sürmüştür. Bilimsel açıdan açıklamaları doğru olmasa bile, zamanı çerçevesinde bakıldığında hastalarını bilimsel bir gözle incelemeye, teşhis koymaya çalıştığı bilinir.

2.6. Altın Çağda Felsefe

Altın Çağ Yunan uygarlığının batı uygarlığına en büyük katkısı felsefe alanında olmuştur. Bir 20. Yüzyıl filozofunun abartarak da olsa ifade ettiği gibi Batı Felsefesinin Plato sonrası dönemi Plato'nun diyaloglarına bir dipnot olabilir niteliktedir. Bu kitap çerçevesinde ayrıntılarına inme olanağı olmadığı için, bu dönem felsefesini ve filozoflarını şu dört kısa başlık altında inceleyeceğiz. Sofistler, Sokrates, Plato ve Aristoteles.

2.6.1. Sofistler

Başlangıçta bilge, erdem sahibi kişi anlamına gelen "Sophistes" sözcüğü daha sonraları ücret karşılığı bilgi satan gezginci filozoflar için kullanılmaya başlamıştır. Sofistler, Atina demokrasisinin olgunluk döneminde, yeterli olmayan resmi eğitimin yanında, vatandaşların ihtiyacı olan retorik (iyi konuşma sanatı), gramer, politika, felsefe gibi konularda duyulan bilgi gereksinmesini karşılamışlardır.

Sofistler kendilerinden önceki doğa felsefecilerinden farklı olarak insana, insanla ilgili konulara yönelmişlerdir. Ünlü sofist filozof Protagoras'ın (İ.Ö. 485-410) dediği gibi, onlara göre "insan herşeyin ölçüsüdür". İnsan için doğru, ancak duyduğu ve hissettiği şeydir. Bu düşünce sofistleri genellikle şüpheciliğe başka deyişle herkes için geçerli, evrensel bir gerçek ve doğru olamayacağı düşüncesine götürmüştür. Dahası retorik üzerine yoğunlaşmaları, onların haksız bir tezin, doğru olmayan bir şeyin haklı ya da doğru imiş gibi gösterilmesi sanatını icra ettikleri konusunda yanlış da olsa, yaygın bir kanı geliştirmiştir.

Bu kanının haklılığı ya da haksızlığının ötesinde, sofistlerin uygarlık ve düşünce tarihine yaptıkları katkı küçümsenemez. Yunan felsefesini insan merkezli felsefe ve düşünceye ilk kez sofistler getirmişlerdir. Ayrıca retorik sanatını ilk kez icra eden de onlar olmuşlardır. Bu sanat daha sonra Aristoteles, Cicero gibi felsefeciler tarafından incelenecek, orta çağ sonu Avrupa üniversitelerinde ders olarak okutulacak ve nihayet 20. yüzyılda "İletişim bilimi" adıyla bağımsız sosyal bilim dalı haline gelecektir.

2.6.2. Sokrates (İ.Ö. 469 - 399)

Atina'da bir heykeltıraş baba ve ebe annenin oğlu olarak doğan Sokrates, yazılı bir eser bırakmamasına karşın, felsefe tarihinde öğrencileri olan Plato ve Xenophon aracılığıyla, gelmiş geçmiş en büyük filozoflardan birisi olarak yerini almıştır. Sokrates'in fikirlerini kısaca şöyle özetlenebilir :

■ **Sokrates'in Diyalektik Yöntemi** : Sokrates, kişilerle konuşmalarında iki aşamalı bir yöntem uygular. Önce belli bir konuda kendisinin bilgisiz olduğunu söyleyerek, karşısındakine sorular sorar. Buna "Sokratik İroni" veya "Sokratik alay" denir. Daha sonra karşısındaki kişinin içine düştüğü çelişkileri göstererek, söylediği şeyin yanlışlığını kendisine ispat ettirir. Bu yöntemde **mauetik** (doğurtma) yöntemi denir.

■ **Sokrates "Etiğin babası" ünvanını taşır.** Kendisinden önceki felsefecilerin doğa ile uğraştıklarını belirtmiştik. Sokrates bunlardan farklı olarak insan felsefesi ve özellikle mutlak, evrensel etik davranış standartları üzerine kafa yormuştur. Hayatını Atina evlerinde ve sokaklarında insanlarla konuşarak geçirmiş, insanlara "kendilerini tanımalarını", sürekli olarak önyargılarını sınamalarını, mutluluğun maddi zenginlikten, bedensel zevklerden değil, insan ruhunun mükemmelleştirilmesinden geçtiğini anlatmıştır. "Erdemin ödülünün yine erdemin kendisi" olduğu görüşü onundur. Gerçek erdem, Sokrates'e göre geleneksel davranış biçimlerinden, ya da duyulardan kaynaklanmaz. Akıl ve bilgiden kaynaklanır. Erdem bir bilgi türüdür. Erdemsizlik bilgi noksanlığından kaynaklanır. Erdem öğretilir ve bu da ancak akıl yoluyla

olur.

Erdem'in nesnel bilgisi, kavramlar ve kesin tanımlar aracılığıyla kazanılır. Bu tanımlara tüme varım yöntemi aracılığıyla her erdemın geçici ve özle ilgili olmayan özelliklerinin ayıklanması ve özle ilgili olanlarının ortaya çıkarılması biçiminde ulaşılır.

2.6.3. Plato (İ.Ö. 428 - 348)

Plato, zengin ve asil bir ailenin oğlu olarak Atina'da doğmuştur. 10 yıl kadar Sokrates'in öğrencisi ve izleyicisi olmuş, daha sonra bir süre politikaya atılmış, demokrasiye olan inancı sarsıldığı için politikayı bırakmış ve 10 yıl kadar Yunanistan, İtalya ve Anadolu da gezmiştir. İ.Ö. 388'de Atina'da dünyanın ilk üniversitesi olan **Academia**'yı kurmuştur. Plato'nun **Diyaloglarındaki** önemli düşünceleri şöyle özetlenebilir:

■ **İdeler ya da Formlar Kuramı** : Plato felsefesi düalizm içerir. Duyularımızla algıladığımız dış dünya maddesel dünya ile, akıl aracılığıyla bilgisine vardığımız **İdeler** yada **Form**'lar dünyası kesin bir biçimde birbirinden ayrılır.

■ **Asıl Gerçek** olan nesnel, değişmez, evrensel İdeler'dir. Bunlar örneğin, Adalet, Güzellik, Ağırılık, Yüreklilik, Küçüklük gibi sadece akıl aracılığıyla ulaşabildiğimiz evrensel, mutlak doğrulardır. Bizim duyularımızla bilebildiğimiz tek tek nesnelere, İde'lerin kopyalarıdır ve ancak İde'ye katıldıkları ölçüde vardır. Tek tek nesnelere yok olabilir ama İdeler sonsuza kadar vardır.

■ **Somut Nesnelere** dünyası doğru bilginin kaynağı olamaz. Olsa olsa doğru sanı (**doxa**) türü bir bilgi kaynağı olabilir. (Örneğin belli bir kadın birine göre güzel birine göre güzel değildir).

■ **İyi İdesi** : Nasıl ki tek tek bütün nesnelere varlıklarını ait oldukları, katıldıkları İde'lerden alıyorsa, İdeler de kendi aralarında bir piramit gibi hiyerarşi oluştururlar. Piramidin zirvesinde **İyi İde**'si bulunur. İyi, saf akıl, mutlak erdem ve kendisinden tüm diğer İdelerin ve dolayısıyla da tüm madde dünyasının çıktığı yüce kavramdır.

■ **İnsan Ruhu** : Plato'ya göre insan ruhu ölümsüzdür ve şu üç ögeden oluşur : Akıl, iyi duygular, kötü duygular. İnsan doğasının, kişiliğinin gelişimi, olgunlaşması, ruhun beden, aklın da duygular üzerine hakimiyeti sonucunda olabilir. İyi ve adil bir insan, ruhu bedene, akli duygulara hakim olan, bu zıtlıkları ahenk içinde geliştiren insandır.

■ **Plato etiği** : Yukarıda kısaca belirttiğimiz görüşlerinin doğal sonucu olarak Plato mutluluğu maddi zenginlikte, bedensel zevklerde aramaz. Zira bütün bunlar geçici ve kişiye göre değişen şeylerdir. Ona göre gerçek mutluluk bilgide; gerçek zevk, aklın, mutlak bilginin doğrunun

bilgisidir : Kısaca erdem bilgisidir.

■ **Siyaset Felsefesi** : Plato'nun demokrasiye karşı olan güvensizliğinden, hayatını anlatırken bahsetmiştik. Plato'ya göre ideal devlet "herkese layık olduğu yeri ve şeyi vermek" ilkesine dayanan adalet kavramı üzerine dayanır. Bu devleti entellektüel elit zümre, başka deyişle filozof-kral, askerlerin yardımıyla yönetir.

İdeal devletin içinde mutluluk ancak insanın yeteneklerinin elverdiği ölçüde topluma hizmet etmesi ile mümkündür. Gerçek özgürlük bu anlamda, kişisel mutlulukları tatmin değil, toplum içi iş bölümünün gereklerini yerine getirmektir. Devletin bekası ve çıkarı kişininkilerden önce gelir.

2.6.4. Aristoteles (İ.Ö. 384 - 322)

Aristoteles Kuzey Yunanistan'da Stagira'da doğdu. Babası, Makedonya Kralı Philip'in doktorudur. Aristoteles, Plato'nun okulunda 20 yıl kadar onun öğrenciliğini yapmış, Plato'nun ölümü üzerine, Academia (akademi)dan ayrılarak **Lyceum** adıyla kendi okulunu kurmuştur. Lyceum, dünyanın ikinci üniversitesidir. Aristoteles, mantık, doğa felsefesi, biyoloji, psikoloji, metafizik, estetik, retorik, etik, siyaset bilimi üzerine birçok eser yazmıştır. Yazdıklarının en çok dörtte birinin günümüze kadar geldiği sanılmaktadır. Bu eserleriyle Aristoteles, biyolojinin, psikolojinin, mantığın, bilimsel yöntemin kuruculuğunu ve öncülüğünü yapmıştır.

Aristoteles'in temel düşünceleri şu başlıklar altında toplanabilir :

■ **Mantık: (Organon)** Bilimin aracıdır. Doğru akıl yürütme kurallarını içerir. Mantık konusunda Aristoteles'in en önemli katkısı "tasım", bir başka ifadeyle bir önermenin bir başka önermeden çıkarılmasıdır.

Bir tasım (Syllogism) örneği :

1. Önerme : Bütün insanlar ölümlüdür

2. Önerme : Sokrates bir insandır

Sonuç : Sokrates ölümlüdür.

■ **Metafizik:** Aristoteles Plato'nun İdeler kuramını kabul etmez. Evrenseller (tümeller), tikellerden, başka deyişle tek tek nesnelere bağımsız bir varlığa sahip olmayıp, tikellerden soyutlama yoluyla, varlıkların nitelik ve davranışlarını açıklama yoluyla ortaya çıkar. Plato'nun tersine Aristoteles'te asıl gerçek tek tek nesnelere dünyasıdır. Tümeller duyularımızla algıladığımız bu dünyadan ayrı birşey değildir. İde'ler maddesiz; maddeler, şeyler, İdesiz var

olamaz.

Metafizik başka deyişle, varlığın doğası üzerine yapılan ilk felsefe, Aristoteles'te hareket ve değişme sorununda odaklanır. Değişmeyi Aristoteles, "Dört Neden Doktrini" ile açıklar. Bu dört neden şunlardır : "maddi neden", yani kendisinde ya da kendisiyle bir şeyin olup bittiği nedendir. (Örneğin bir heykelin bronz ya da mermer'i); "formel neden" maddede kendini gerçekleştiren form, onun genel kavramsal özüdür (Heykel örneğinde, örneğin "Athena"); "hareket ettiren neden", maddenin hareketini başlatan, değişimi oluşturan nedendir (heykel örneğinde "heykeltraş"); "ereksel neden", her değişimde, oluşta, bunun ereğini sorabiliriz. Bu soruya yanıt bize bu nedeni verir. (Athena heykeli örneğinde "Parthenon Tapınağını süslemek").

■ **Teleoloji** : Evrende herşey bir amaç, erek içerir. Herşey gelişir ve amaçladığı ideye, sona, gerçek nedenine (Telos) ulaşır. Herşey daha iyiye, mantıksal açıdan alttan üste doğru formlara ve sonunda, nihai son olan saf, mükemmel varlık biçimine doğru gelişir.

■ **Etik** : Aristoteles'in etiğinde her insan davranışının en üst iyisi (**summum bonum**), mutluluktur. "Bütün insanlar, doğaları gereği mutluluğu isterler" ilkesi temel alınmıştır. Mutluluk için gereken en önemli şey moral erdem ya da iyi karakter sahibi olmaktır. Bu da Aristoteles'in "altın orta yol" doktrini ile açıklanır : Mutluluk bedensel zevkler ve maddi varlık sahibi olmak değildir. Ancak, zevklerin, dünyalık isteklerin tümüyle bastırılması da doğru değildir. Bunların arasında bir "altın orta nokta" bulmak gerekir. Bu da mutlak anlamda bir orta yol olmayıp kişiye ve içinde bulunduğu duruma göre değişiklik arzedeleyen bir ortayoldur.

■ **Trajedi** : Son olarak Aristoteles'in trajedi ile ilgili görüşlerini özetleyelim. Aristoteles Trajedinin amacını "Katarsis" (arınma, temizlenme) doktrini ile açıklar. Trajedi önce izleyicide korku ve acıma duygularını uyandırır. Daha sonra da bu iki duygu yerini hoş bir arınma, boşalma, rahatlama duygusuna bırakır. Aristoteles'in katarsis kuramı değişik biçimlerde yorumlanmıştır. Örneğin bir yoruma göre, trajedinin kahramanı ile seyircinin kendini özdeşleştirilmesi söz konusudur. İzleyici tiyatrodan dışarı çıkınca, "tanrıya şükür ona olanların yanında benim dertlerim hiçbir şeymiş" der ve rahatlar. Bir başka yoruma göre ise insanlar başkalarının acı çekmesinden gizli bir keyif ve tatmin alırlar. Rahatlama bundan kaynaklanır.

3. HELEN UYGARLIĞINDA BİLİM, KÜLTÜR, SANAT VE FELSEFE

Helen uygarlığı Antik Yunan Uygarlığının doğu uygarlık öğeleriyle sentezinden oluşmuştur. Bu

kültür, aynı zamanda, Altın çağ Atina Kültürü ile evrensel Roma Kültürü arasında bir köprü oluşturur. Helen kültüründe Atina Kültürünün "Polis" havası değişir. Ancak, Roma Kültürünün kozmopolis havası henüz yerleşmemiş durumdadır. Bu bağlamda, Helen Kültürünün ve düşüncesinin Atina felsefesinden daha kişisel ve bireyci olduğu söylenebilir.

3.1. Bilim

Helen döneminde bilim dünyası büyük ilerlemelere sahne olmuştur. Bu dönemde bilim adamları soyut spekülasyon yerine somut bilimsel verilerle çalışmış ve fizik, coğrafya, tıp, biyoloji, astronomi ve matematik alanlarında önemli bulgular elde etmişlerdir.

■ Euclid (İ.Ö. 300 civarı)

Geometrinin kurucusu ve hemen hemen bugünkü haliyle de kabul edilen kuramın kurucusudur.

■ Archimedes (İ.Ö. 287-212)

Matematikçi ve fizikçi. Kaldıraç, kasnak ve ilk yer çekimi kurallarını buldu. Archimedes kuralı olarak bilinen kurala göre; suyun içine batırılan bir cisimin ağırlığı, yerini kapladığı suyun ağırlığına eşit bir miktar kadar azalır.

3.2. Edebiyat

Helen dönemi sanat ve edebiyatı Büyük İskender'in Nil üzerine kurduğu İskenderiye şehrinde ve bu adı alan üniversite ve kütüphane çevresinde odaklanır. Bu kütüphanede zamanının el yazmalarından oluşan büyük bir koleksiyon vardı.

3.3. Felsefe

Daha önce de belirtildiği gibi Helen dönemi düşünürleri, soyut felsefi sorunlardan çok yaşama ahlaki bir temel arama kaygısı ile yönlendirilmişlerdir. Yunan felsefesindeki etik ve politik felsefenin teklifini burada göremeyiz. Etik artık politik felsefeden ayrılmış ve insanın kişisel yaşamına anlam kazandırma amacına yönelmiştir. Bu anlamda, kötünden kaçma, bireysel ve öznel sorunların çözümü önem kazanmıştır. Helen felsefesi, bireyin antik Yunan 'polis'inden, Roma'nın kozmopolis'ine geçişi simgelemesi açısından ilginçtir.

3.3.1. Stoik Felsefe

Zenon tarafından kurulmuştur (İ.Ö. 330-260). Stoik felsefe Roma dönemine kadar uzanan 500 yıllık bir gelişme ve olgunlaşma süreci geçirmiştir. Stoik felsefenin önemli fikirleri kısaca şöyle sıralanabilir :

- Tüm evren birbirine katı kurallar ve kanunlarla bağlı bir makineyi andırır. Bu anlamda katı determinizm ve ilahi takdir geçerlidir. Şansa yer yoktur. Bu makine içinde ahenk, düzen, güzellik vardır. Kötülük ancak sistemin dışında vardır ve doğal olmayan şeydir.
- Tanrı evrenin tümüdür. O, Akıl Doğa ve Erdemle eşanlamlıdır. (Panteizm). İnsanın gerçek doğası erdemli ve akıllı olmaktır.
- Yaşamın amacı maddi zevk değil erdem ve aklın verdiği manevi tatmandır. Bu bağlamda mutluluk; arzularımızın bastırılması, irade gücümüzü kullanarak başımıza gelenlere katlanmak, metanetle göğüs germek ve kadere boyun eğebilmektir. Özetle, Stoik hayat görüşü determinist, kaderci ve uyumcu niteliktedir.

3.3.2. Epikürcü Felsefe

Epiküros (İ.Ö. 342 - 270) tarafından kurulan bu akımın amacı, Stoik hayat görüşünde olduğu gibi kişinin mutluluğunu, iç huzurunu sağlamaktır. Ancak Epikürcüler bu amaca ulaşma yollarında stoik felsefeden çok farklı hatta zıt bir görüş ileri sürerler. Mutluluk, Epikürcü felsefeye göre bilimle, laik aydınlanma ile elde edilir.

Epikür felsefesinin etik görüşü Hedonizme dayanır. Buna göre en üstün değer haz ve zevktir. Bu da acı ve korkunun yokluğu ile özdeştir. Hazların en büyüğü ise insanın iç huzuru ve kafa dinginliğidir. Buna erişmenin yolu ise dinsel değil laik, bilimsel doğa bilgisidir. Bu açıdan Epikürcülük materyalist, atomcu kuramı savunur. Kader, kısmet ve ölümsüzlük gibi kavramlar bu felsefenin dışında kalır.

Özet

Değerlendirme Soruları

lenmiştir. İleride Ortaçağlar, Rönesans, Akılçağı, Aydınlanma gibi dönem uygarlıklarını inceleyen göreceğimiz gibi, bu dönem sanat ve düşüncesi Batı tarafından yeniden ortaya çıkarılıp, geliştirilip, kullanılacaktır. Özellikle de felsefe alanındaki gelişmeler gelecekteki terminolojiyi, içeriği ve yöntemi büyük ölçüde belirleyecektir.

1. Dünyanın ilk Üniversiteni kuran

- A) İonia'da Thales'tir.
- B) Atina'da Sophistler'dir.
- C) Atina'da Sokrates'tir.
- D) Atina'da Aristoteles'dir.
- E) Yukarıdakilerden hiçbirisi.

2. Sofistler aşağıdaki şıklardan hangisine en fazla uyan düşüncüyü savunur?

- A) Mutluluğun bilimsel düşüncede olması.
- B) Her konuda mutlaka bir tek doğru olması.
- C) Mutluluğun dünyalık zevk ve zenginlik olması.
- D) İnsanın herşeyin ölçüsü olması.

3. Sokrates yöntemi

- A) Rasyonel düşünceye dayanır.
- B) İnsanlarla alay eden bir yöntemdir.
- C) Retorik kandırmaya dayanır.
- D) Doğru düşüncüyü "doğurtma" yöntemidir.

4. Antik Yunan ve Helen Felsefeleri arasındaki en önemli fark

- A) Birisinin birey değerinin toplum felsefesi oluşu.
- B) Birisinin laik değerinin dinsel oluşu.
- C) Birisinin doğa değerinin insan felsefesi oluşu.

Yararlanılacak Kaynaklar

- COPLESTON, F., **Felsefe Tarihi I : Yunan ve Roma Felsefesi 1 a : Ön - Sokratikler, Sokrates ve Dönemi**, Çev. A. Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul, 1986.
- COPLESTON, F., **Felsefe Tarihi : Yunan ve Roma Felsefesi 1 b. : Plato**, Çev. A. Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul, 1985.
- COPLESTON, F., **Felsefe Tarihi I. Yunan ve Roma Felsefesi 2 a : Aristoteles**, Çev. A. Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul 1986.
- ÇELGİN, G., **Eski Yunan Edebiyatı** Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990.
- NUTKU, Ö., **Dünya Tiyatrosu Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985.
- SİNANOĞLU, S., **Hellenismus Devri Hakkında** "Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi" VII. 2. 1949, S. 315 - 319